

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ РІЗАННЯ ЗАМОРОЖЕНОГО М'ЯСНОГО ФАРШУ ВИСОКОШВИДКІСНИМ СТРУМЕНЕМ ВОДИ

У статті обґрунтовано необхідність подальшого дослідження процесу водорізання харчових продуктів, що використовуються в переробній і харчовій промисловостях. Розпочато вивчення процесу різання замороженого м'ясного фаршу високошвидкісним струменем води. У результаті експериментальних досліджень, що проводились, встановлено деякі попередні закономірності цього процесу.

Ключові слова: водорізання, струмінь води, заморожений м'ясний фарш, гранична напруга зрушення, відстань від зрізу струменеформувальної насадки.

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Процес водорізання заснований на використанні кінетичної енергії води, що витікає під високим тиском зі струменеформувального сопла. Якщо звичайну воду зжати під тиском до 10^5 кПа, а потім пропустити через невеликий отвір діаметром $(0,1 \div 0,8) \cdot 10^{-3}$ м, то виникає потужний інструмент різання харчових продуктів. Тонкий струмінь води, що тече зі швидкістю звуку з отвору малого діаметра, здатний впливати на харчовий продукт, що оброблюється, із силою, достатньою для здійснення процесу мікрориву часток від нього [1], тобто відбувається різання. На цей час процес водорізання заморожених м'яса, риби, рибного фаршу та кісток є достатньою мірою дослідженим [2-4]. Але це не повний перелік харчових продуктів, які використовуються в переробній і харчовій промисловостях. Тому постає важливе питання дослідження процесу водорізання інших харчових продуктів, таких як заморожені м'ясний фарш, вершкове масло, пальмова олія, маргарин та ін.

Метою статті є дослідження процесу водорізання замороженого м'ясного фаршу та встановлення його закономірностей.

Попередніми експериментальними дослідженнями з водорізання харчових продуктів [4; 5] встановлено, що цей процес залежить від чотирьох груп факторів.

До першої групи факторів належать геометричні параметри струменеформувального пристрою: довжина циліндричної ділянки проточної частини струменеформувальної насадки l_y .

До другої групи факторів належать гідравлічні параметри струменеформувального пристрою, що містять: тиск води перед струменеформувальною насадкою P_0 (швидкість витікання струменя води зі струменеформувальної насадки g_0) і діаметр отвору струменеформувальної насадки d_0 .

До третьої групи факторів належать параметри, що визначають умови та режими впливу високошвидкісного струменя води на харчовий продукт: швидкість переміщення струменя води g_n , відстань між зрізом струменеформуваль-

ної насадки й поверхнею харчового продукту l_0 і кількість проходів струменя води по харчовому продукту n .

До четвертої групи факторів належать фізико-механічні властивості харчового продукту. Ці властивості характеризують опірність харчового продукту різанню високошвидкісними струменями води.

Для проведення експериментальних досліджень з водорізання замороженого м'ясного фаршу використовувалася установка для водорізання харчових продуктів [6].

У роботі [7] встановлено, що як показник оцінки опірності харчових продуктів під час різання їх високошвидкісним струменем води може бути прийняте значення їхньої граничної напруги зрушення τ_0 . Тому надалі буде використовуватися саме цей показник фізико-механічних властивостей харчових продуктів.

Процес взаємодії струменя води з харчовим продуктом залежить від цілого ряду випадкових факторів, частку з яких просто неможливо врахувати. Тому вивчення процесу різання замороженого м'ясного фаршу таким струменем проводилося за допомогою експериментально-статистичного методу, що передбачає виконання серії експериментальних досліджень із наступним графоаналітичним аналізом дослідних даних із застосуванням методів теорії ймовірностей і математичної статистики, а також методів теорії подоби та розмірностей.

Із метою встановлення впливу вищевказаних факторів на процес різання харчових продуктів високошвидкісним струменем води було проведено низку експериментів із водорізання замороженого м'ясного фаршу з температурою до -19°C .

Дослідження впливу граничного напруження зрушення τ_0 фаршу на глибину його різання водним струменем проводилися за тиском води $P_0 = 300$ МПа, діаметром отвору струменеформувальної насадки $d_0 = 0,4 \cdot 10^{-3}$ м, відстанем від зрізу струменеформувальної насадки до поверхні харчового продукту, що різеться, $l_0 = 5 \cdot 10^{-3}$ і швидкістю переміщення струменя води щодо харчового $g_n = 25 \cdot 10^{-3}$ продукту м/с за один прохід.

Результати, що подано в таблиці 1 і на рисунку 1, показують, що між глибиною різання h і граничним напруженням зрушення τ_0 фаршу існує прямолінійна залежність, що характеризує зниження глибини різання h за збільшення граничного напруження зрушення τ_0 . Так, зі зростанням τ_0 від 1,1 до 3,95 глибина різання h знижується приблизно в 3 рази.

Експериментальні дослідження зі встановлення впливу відстані від зрізу струменеформувальної насадки l_0 до поверхні зразка фаршу, що різеться на глибину його різання h , проводилися за значеннями граничного напруження зрушення $\tau_0 = 1,46$ кПа.

Таблиця 1 – Залежність глибини різання м'ясного фаршу від значення його граничного напруження зрушення τ_0

Граничне напруження зрушення замороженого фаршу, τ_0 , кПа	1,1	1,15	1,46	1,76	2,15	2,54	2,83	3,24	3,4	3,7	3,84	3,95
Глибина різання, h , 10^{-3} м	97	93	89	82	78	72	65	58	50	42	38	36

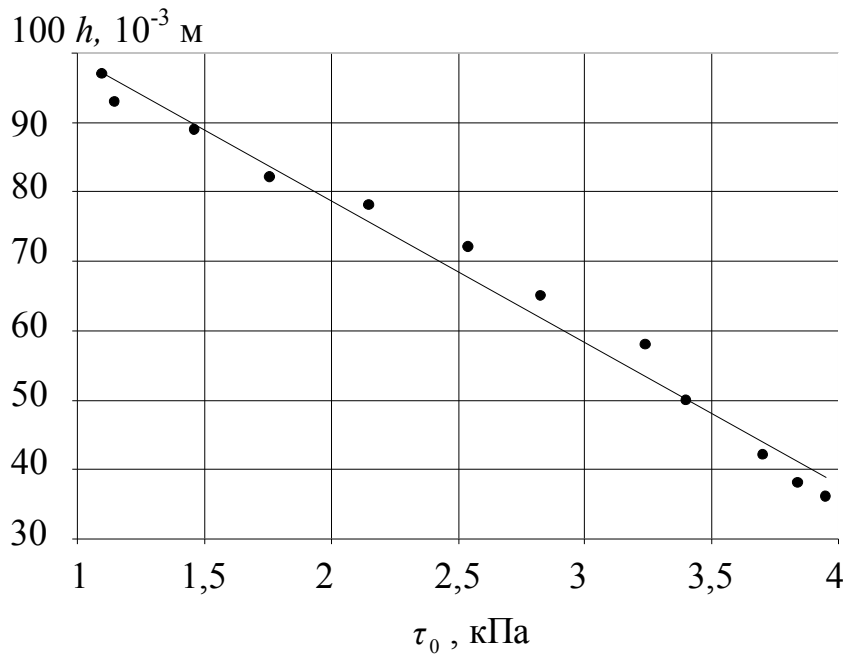

Рисунок 1 – Залежність глибини різання h замороженого м'ясного фаршу від значення його граничного напруження зрушення τ_0

У ході дослідів тиск води P_0 становив 150, 200, 250, 300 МПа, діаметр отвору струменеформувальної насадки дорівнює $0,6 \cdot 10^{-3}$ м, швидкість переміщення струменя води щодо харчового продукту – $g_n = 25 \cdot 10^{-3}$ м/с.

Результати експериментальних досліджень подано в таблиці 2, на підставі яких були побудовані графіки залежності h від l_0 , та на рисунку 2.

Аналіз експериментальних даних, поданих у таблиці 2 і на рисунку 2, показує, що в міру віддалення струменеформувальної насадки від поверхні харчового продукту спочатку відбувається збільшення глибини різання продукту, а потім зменшення її у всьому діапазоні значень l_0 незалежно від тиску води, діаметра отвору струменеформувальної насадки й граничного напруження зрушення харчового продукту, тобто характер зміни глибини різання продукту залежно від відстані між зрізом струменеформувальної насадки й поверхнею зразка харчового продукту для різних умов експерименту є якісно подібним.

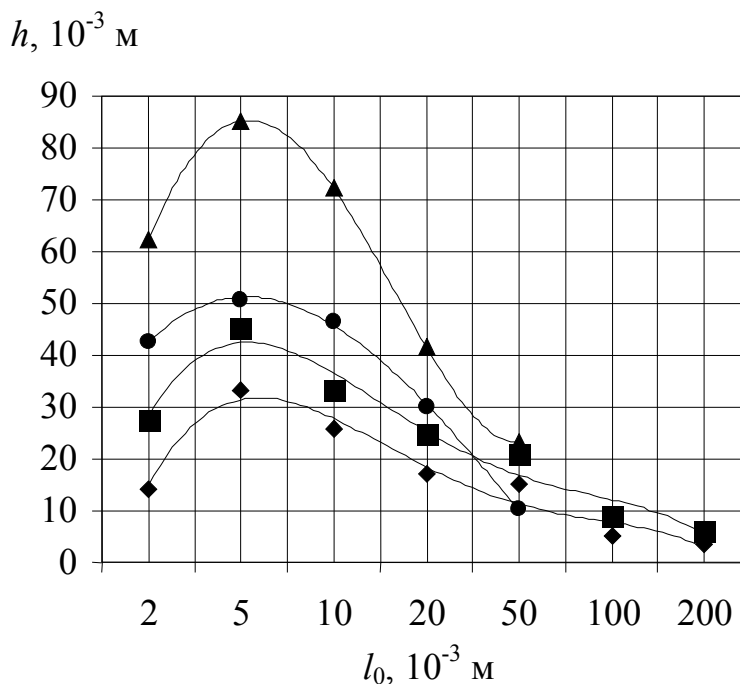
Збільшення глибини різання продукту зі зростанням відстані від зрізу насадки до поверхні харчового продукту, що ріжеться від 0 до $(4-6) \cdot 10^{-3}$ м, відбувається внаслідок того, що процес струменеформування закінчується не безпосередньо біля зрізу насадки, а на деякій відстані від неї, що дорівнює $(4-6) \cdot 10^{-3}$ м.

При цьому відстань $l_0 = (4-6) \cdot 10^{-3}$ м, що відповідає максимальній глибині різання продукту h , є із цього погляду раціональною.

За подальшого збільшення відстані (більше $(4-6) \cdot 10^{-3}$ м) високошвидкісний струмінь води у результаті взаємодії з повітрям поступово втрачає свою кінетичну енергію, її діаметр збільшується, а величина осьового динамічного впливу на зразок харчового продукту, що ріжеться, зменшується, що приводить і до зменшення глибини різання.

Таблиця 2 – Залежність глибини різання замороженого м'ясного фаршу від відстані між ним і зрізом струменеформувальної насадки

P_0 , МПа	Глибина різання h , 10^{-3} м						
	l_0 , 10^{-3} м						
	2	5	10	20	50	100	200
150	14,3	33,3	25,9	17,1	15,1	5,1	3,4
200	27,4	45,3	33,1	24,9	20,9	9	6
250	42,6	50,8	46,4	30,1	10,2	–	–
300	62,1	85,2	72,2	41,5	23,1	–	–

- ◆ – за $P_0 = 150$ МПа;   ■ – за $P_0 = 200$ МПа;
- – за $P_0 = 250$ МПа;   ▲ – за $P_0 = 300$ МПа.

Залежності, що апроксимують:

- ◆ – $h = -0,273l_0^4 + 5,1503l_0^3 - 34,196l_0^2 + 87,238l_0 - 43,114$;
- – $h = -0,2898l_0^4 + 5,3891l_0^3 - 35,204l_0^2 + 86,545l_0 - 28,314$;
- – $h = 0,75l_0^3 - 11,614l_0^2 + 38,336l_0 + 15,02$;
- ▲ – $h = 0,4833l_0^4 - 1,7667l_0^3 - 19,533l_0^2 + 86,817l_0 - 3,9$.

Рисунок 2 – Залежність глибини різання h від відстані між зрізом струменеформувальної насадки й поверхнею замороженого м'ясного фаршу l_0

Слід зазначити, що за збільшення тиску понад 250 МПа відбувається більш різке зниження глибини різання продукту за збільшення відстані від зрізу струменеформувальної насадки до поверхні зразка, що ріжеться, і за відстані l_0 більше $50 \cdot 10^{-3}$ м процес різання припиняється. Це пояснюється тим, що підви-

щення тиску за незмінного діаметра отвору струменеформувальної насадки викликає збільшення швидкості витікання струменя води, і струмінь за відносно короткої циліндричної ділянки проточної частини отвору насадки не встигає формуватися й на відстані, що не перевищує $50 \cdot 10^{-3}$ м від зразка харчового продукту, зберігає лише частину своєї ріжучої здатності, в основному, завдяки стискальності рідини.

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що зі збільшенням значення граничного напруження зрушення замороженого м'ясного фаршу глибина його різання у процесі водорізання зменшується за лінійною залежністю. Визначено діапазон раціональних значень відстані між зрізом струменеформувальної насадки й поверхнею харчового продукту ($l_{\text{ораз}} = (4-6) \cdot 10^{-3}$ м), за якого досягається максимальна глибина різання.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є проведення дослідів із встановлення впливу тиску води та діаметра отвору струменеформувальної насадки, кількості проходів високошвидкісного струменя води та швидкості його переміщення щодо зразка замороженого м'ясного фаршу на глибину його різання.

Список літератури

1. Гордієнко О.В. Гідрорізання в харчовому виробництві / О.В. Гордієнко, А.В. Погребняк, С.О. Фоменко // Обладнання та технології харчових виробництв: темат. зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 16. – С. 26-31.
2. Гордієнко О.В. Розробка та дослідження обладнання для водорізання харчових продуктів: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.18.12 / О.В. Гордієнко. – Донецьк, 2010. – 18 с.
3. Погребняк А.В. Інтенсифікація процесу гідрорізання м'яса глибокої заморозки: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.18.12 / А.В. Погребняк. – Донецьк, 2011. – 20 с.
4. Заплетников И.Н. Оборудование водорезания пищевых продуктов: моногр. / И.Н. Заплетников, А.В. Гордиенко, А.В. Погребняк. – Донецк: ДонНУЭТ, 2012. – 207 с.
5. Гордиенко А.В. Основные параметры, влияющие на водорезание пищевых продуктов / А.В. Гордиенко // Актуальні проблеми харчування: технологія та обладнання, організація і економіка: VI Міжнар. наук.-техн. конф., 2009 р., Святогірськ: [тези доп.]. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2009. – С. 4-6.
6. Гордієнко О.В. Дослідження процесу водорізання харчових матеріалів і продуктів / О.В. Гордієнко, А.В. Погребняк // Обладнання та технології харчових виробництв: темат. зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 18 – С. 280-287.
7. Заплетников І.М. Експериментальне визначення впливу фізико-механічних властивостей харчових продуктів на процес їх водорізання / І.М. Заплетников, О.В. Гордієнко, А.В. Погребняк // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького. – 2009. – Т. 11, № 2 (41), ч. 5. – С. 38-42.